

УДК 821.161.2-1.09(092)

Микола Корпанюк
(Переяслав-Хмельницький)

"Я СПРАВДІ ПЕРЕКОНАВСЯ, ЩО ПРАВДА Є НАЙКРАЩИМ ЗАХИСТОМ ДІЄПИСЬМА": ПОЕТИКА "ХРОНІК" СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО

Я русин був, єсьм і буду,
Я родився русином...
Олександр Духнович [1, с.94]

У статті вперше в національному літературознавстві аналізуються "Хроніки" Станіслава Оріховського як етапне українське ренесансно-класицистичне явище в нашому письменстві XVI ст. та їхній вплив на суспільно-літературний розвиток України і Польщі.

Ключові слова: "Хроніки" Станіслава Оріховського, український ренесансний класицизм, теми розбудови конституційної монархії, кохання, особистого життя, шляхетського рицарства.

В статье впервые в национальном литературоведении анализируются "Хроники" Станислава Ориховского как этапное украинское ренессансно-классицистическое явление в нашей литературе XVI в., их влияние на общественно-литературное развитие Украины и Польши.

Ключевые слова: "Хроники" Станислава Ориховского, украинский ренессансный классицизм, темы развития конституционной монархии, любви, личной жизни, шляхетского рыцарства.

This article is the first in national history of literature that analyzes "Chronicles" of Stanislav Orikhovskiy as phase Ukrainian Renaissance and classic phenomenon in our national literature of the sixteenth century and their impact on social and literary development in Ukraine and Poland.

Key words: "Chronicles" of Stanislav Orikhovskiy, Ukrainian Renaissance classicism, themes of constitutional monarchy development, love, private life, noble knighthood.

Етноцентризм українського романтизму має досить глибоке коріння – в етноцентризмі національного Відродженні XVI – першої половини XVII ст., коли плеяда тодішніх інтелектуалів – латиномовних письменників, вчених, духівництва римокатолицького віровчення під впливом пан-європейських гуманістичних ідей повногolosо заявила про свою проукраїнськість, і на цій zasadі розгорнули активну творчу, науково-публіцистичну, громадянсько-патріотичну і конфесійно-віровченневу діяльність. Це гроно в складі Станіслава Оріховського, Себастьяна Кленовича, Симона Пекаліда, Ждана Білицького, Адама Чагровського, Івана Домбровського, Яна Щасного Гербурта, Вацлава Кіцького, Мартина Пашковського, Йосипа Верещинського, грекокатоликів Іпатія Потія, Йосипа Рутського, Касіяна Саковича, Йосафата Кунцевича, Мелетія Смотрицького заклало й розгорнуло ідеологію національного державотворення, оперту на антропоцентризмі в підході до моделювання вчень про державний монархічний устрій, рицарсько-шляхетські права, обов'язки, чесноти, католицьку освіченість і віровченневу чистоту, українську історичну, культуротворчу місію, запліднену духом свободи, справедливості, військової звитяги, патріотизму, національної свідомості. Наріжним каменем українського гуманізму, національно-визвольного руху, ренесансного класицизму, європейзму лежить творча спадщина Станіслава Оріховського (1613-1566), в якій наявне суголосся з ідейністю, тематикою, стилістикою, риторикою вчень Володимира Мономаха, Еразма Роттердамського, Нікколо Макіявеллі, Мартіна Лютера, Філіпа Меланхтона.

За визначенням Володимира Литвинова, "Найістотнішою рисою Ренесансу було формування поняття історичного часу та причинності в історії...", усвідомлення різниці між своїм часом – "віком теперішнім" – та минулими "віками" і з'ясування його місця в плінні часів [3, с.117]. Пізнати "свій час" середини XVI ст. з його ренесансно-класицистичними проблемами, пошуками та духовно-ідейною наповненістю допомагають "Хроніки" ("Літопис") (1548-1554 рр.) Станіслава Оріховського, твір, яким письменник не лише висвітлив світоглядно-правові засади і монархії, і республіки, але й в основі державно-станової філософії ілюстративно обґрунтував право на особисті волю, цінність, щастя окремої людини-громадянина.

Станіслав Оріховський, як і багато його сучасників, є письменником українсько-польського культурного та політичного порубіжжя. Як літописець він має низку попередників на цьому, порубіжному, терені, котрі в своїх творах опрацьовували й українську тематику в XV- XVI ст. – це Ян Длугош, Філіп Каллімах, Ян Ласький, Бернард Ваповський, Матвій Меховіта (Мацей Карпіга), Йост Людвіг Дацей, Ян Дантишек. Він, Оріховський, зробив новаторський внесок у розвиток жанру національного літописання, ввівши в нього жанр літописної життєписної повісті ("*Життя і смерть Яна Тарновського*"), а "*Хронікам*" надав виразного ренесансно-гуманістичного спрямування, написавши їх у жанрі приватного щоденника (діарія), в якому відтворив бурхливі, кульмінаційні міжстанові протиборства в Польській державі крізь призму власного розуміння та впливу на них. Закладений письменником суб'єктивно-індивідуалізований підхід до поцінування суспільного та державотворчого розвитку з виразних засад сарматської етноідеології, естетики ренесансного класицизму, утвердження в них ідеології та естетики приватного життя як невідривної, а в багатьох випадках і провідної, мотивації, сили впливу на державний розвиток – етапне історико-культурне явище в нашому давньому письменстві. Своім твором С. Оріховський-літописець, йдучи за практикою Володимира Мономаха, утвердив літописний жанр приватного щоденника (діарія) з культом власних, родинних, побутових цінностей як невідривного чинника історико-культурного та суспільного розвитку. Практику та естетику, ідейність літопису нашого класика XVI ст. творчо розвивали Василь Загорівський в "Заповіті" у XVI ст., Федір Євлашевський наприкінці XVI – поч. XVII ст., Афанасій Филипович у першій половині XVII ст., у XVIII ст. св. Дмитро Туптало, Петро Апостол, Степан Лашкевич, Іван Острозький-Лохвицький.

Закладений у свідомість сучасників нашим гуманістом Григорієм Сяноцьким ідеал гармонійного розвитку особистості є провідною темою цих "Хронік". Особливістю світогляду Оріховського є те, що він – яскравий представник і виразник станових (шляхетських) свідомості, культури, але, як типовий представник ренесансного класицизму, дбав не лише про утвердження в монархії культу законності, виборності та підзвітності суспільству монарха, якого бачив інтелектуалом-філософом, ідеальним гарантом прав і свобод усіх громадян, безпеки держави й в державі, але й совісті як мірила справедливості в ній, коли "корисні слуги" – купці, ремісники, селяни – будуть також гарантовані людськими правами та ласкою володаря.

Маючи за плечима чималий досвід і європейське визнання в жанрах політичної публіцистики, полемічної творчості, епістолярії, Станіслав Оріховський, котрий 17 років проживав, навчався в Австрії, Німеччині, Італії, де активно вигранював свій талант у численних різноматичних дискусіях з провідними вченими-реформаторами та римокатоликами, істориками культури, зрозумів, що історія та культура Польщі, України для Західної Європи малознані, що українці часто бачаться там в образі татарів. Тому, із засад власного ренесансно-гуманістичного розуміння історії як науки виразно наповненої національним змістом, джерела світських знань, людських пристрастей та самопізнання [3, с.105-107], в передмові до твору, відповідно до давніх староукраїнських жанрових вимог, завдання хроніки вбачає в тому, щоб гідні справи предків не забулися, а допомагали нащадкам збагачуватися набутиим досвідом і остерігатися негідних прорахунків [5, с.6].

Як людина сформована й визначена носієм і утверджувачем нових ідеологічно-естетичних ренесансних віянь, С. Оріховський в літописному жанрі визначає своє кредо як "поштивого дієписа", зорієнтованого на традиції Цицерона [5, с.7].

Високо оцінюючи методи керівництва Польською державою королем Сигізмундом I (Старим), вважаючи його заслуги історично вагомими для подальшого удосконалення державного устрою його молодим сином – королем Сигізмундом-Августом, письменник бачить свої шість хронік, які створені на злобу дня й відбивають його теорію монархії та пропозиції для демократичного її розвитку, відповідно до європейської наукової думки питання, актуальним і корисним внеском у процес державотворення.

С. Оріховський як письменник-творець історичного жанру дотримується не лише його канонів на проблемно-тематичному і стилістичному рівнях, але й сміливо вводить у канву творів новаторські пошуки: звернення до читача, авторські репліки про особливості літописної оповіді, характеристику героїв твору, коментарі до описуваного, почутого; у роздумах про конфронтацію шляхти з біскупами та "великорадцями" - магнатами з приводу вольностей рицарського стану, викриває наміри сенаторів, які були під значним впливом королеви Бони – матері молодого монарха Сигізмунда-Августа, контролювати дії короля. Письменник у хроніках розповідь веде поєднанням монологічної з діалогічною та полілогічною; виховний зміст твору посилює панегіриком про обов'язки батька. Така складна композиційна структура пам'ятки вмотивована не менш складним синтезом ідейно-тематичних проблем і образних її наповнень, системних розгалужень, які охоплюють описом давноминулі часи, сьогодення в Центральній Європі, Польщі, Україні, Литві, Пруссії, Молдові, Туреччині. Щоб посилити динаміку стилю монументального історизму, завдяки якому авторові вдається хронологічно-лінійну оповідь переплітати з ретроспективною, чергувати документальні уривки з пригодницькими сюжетами, повчально-рефлексивні авторські роздуми про гріховність, науку, хроніки, міцну королівську владу з описами етикету при монаршому дворі, звичаїв, листами до сейму й листом короля про заколот у ньому тощо.

Як гуманіст Ренесансної доби, С. Оріховський, вбачаючи в монархії як державному устрої прогресивне явище, вважає своїм обов'язком сприяти її демократично-конституційному розвитку. Задля цього описує власну, суголосну з теоріями європейських учених, ідею монарха-філософа, виборного громадянами країни, підконтрольного законами, станами, філософсько-етичними особистими важелями, тому і гаранта панування в державі законності, справедливості, свободи й щастя. Задля досягнення даної ідеї-мети письменник сформував і ввів у культурний простір етноміфологему про сарматське походження поляків і українців від середземноморських греко-слов'ян з теренів Македонії та Далмації, котрі, перемігши сарматів причорноморських, успадкували через аристократів їхню велич і культурний набуток.

Ця теорія не лише стала підвалинами аристократизації культури, основою розвитку ренесансного класицизму в українській і польській літературах, але й підґрунтям козацької хозарської етноміфологеми. Вона дала поштовх до оживлення призабутих фактів спільного творення з давніми греками античної спадщини нашими пращурами – скіфами, гіперборейями, фракками, бореями тощо [2]. Підвівши під свої хроніки цінності власного історичного часу, письменник одержав вагому світоглядну і психологічну засаду для сміливого аналізу та обґрунтування ренесансно-гуманістичної моделі державного організму. Він натуралістично описує загострено-кризовий стан у Короні Польській, котра опинилася на межі катастрофи – громадянської війни, спровокованої двома видатними діячами, новими людьми, реформаторами, небуденними особистостями, які зробили сміливий виклик закостенілому й гальмівному буттю – королем Сигізмундом-Августом і шляхтичем Станіславом Оріховським, проти яких ополчилися депутати сейму – "великорадці" і римокатолицькі біскупы. Виконуючи волю королеви Бони та конфесійні приписи, ці діячі ("великорадці", біскупы) прагнуть загнати в глухий кут новиків, заставити їх коритися собі й відмовитися від власних переконань, реформаторських дій.

Король-удівець, одружившись із вдовою Барбарою Гаштольдівною у Вільні без дозволу сенату і поза монаршими приписами, зробив виклик традиціям і розрахункам політичної еліти Польщі, котра прагнула поєднання польського трону з австрійським. Знехтувавши розрахунками, молодий король сповідує гуманістичний підхід до шлюбу на засадах кохання, природного права людини. Його самостійність була покарана: мати Бона організувала отруєння королеви Барбари.

Молодий капелан Станіслав Оріховський, натхненний новими світоглядними ренесансними віяннями, власним бажанням жити подружнім щасливим і повнокровним життям, також кинув виклик римокатолицькому закону про безшлюбність духівництва й одружився всупереч репресіям польських біскупів, зокрема Перемиського владика Яна Дзядуського. Завдяки реформаційним впливам на польську шляхту, протистоянню її з біскупами з метою не допустити останніх до захоплення в країні влади, шляхта дружньо підтримала Оріховського й відвернула від нього біскупсько-папський суд і жорстоку розправу з оголошенням баніції та вигнанням з країни.

Ці приватні небуденні справи короля і шляхтича зображені в творі ілюстрацією настроїв і новітніх віянь серед високоосвіченої та гуманістично зорієнтованої аристократично-шляхетської молоді, зацікавленої реформаційними ідеями, світоглядом. Описуючи в чотирьох хроніках жорстоко-принципове протиборство в сеймі між шляхтою та біскупами і магнатерією (князями), між біскупами й магнатами та королем, між королем і свавільною частиною шляхти, котра вперто відстоює свої переконання, звичаї, привілеї, права й сподієне безправ'я, письменник надає творові виразного багатоголосого звучання, реалістично зображує барокову антитетику у взаєминах, прагненнях і діях провідників різних соціальних станів (власне, з цього твору нам треба розпочинати історію бароко в національному письменстві).

Це суспільне багатоголосся дало змогу літописцеві розгорнути в творі низку тем: утвердження конституційної монархії, володаря-філософа, світської влади, прав на привілеї стану рицарів-шляхти, державних податків, двірцевої етики, кохання, одруження за почуттями, взаємними симпатіями, ворожості природі людини закону про целібат, двірцевих інтриг і кровавих результатів, завоювання Туреччиною Угорщини, королівської влади в Угорщині, миру між Польщею та Туреччиною, нестабільності в Молдові, нападів на Україну татар, турків, волохів, полководницької звитяги Яна Тарновського та українських шляхтичів, національної свідомості тощо.

Ці теми втілюються за допомогою низки ідей, котрі надають творові новаторського змістовно-формального наповнення. Серед десятків ідей провідними зображені ідеї сарматизму, освіченої конституційної монархії і монарха, культів законності, предків, суспільної злагоди, свободи в Україні-Русі, натхненної і корисної праці для її розвитку письменника С. Оріховського і героїчної оборони України шляхтою, козаками; збереження миру між державами, внутрі країни, утвердження законності, правди, совісті, справедливості в ній, потреби розвитку світської держави тощо.

Поруч із змістовно-композиційною вагомістю в структурі "Хронік" С. Оріховського центральну художню функцію виконує досить велика як для цієї пам'ятки образна система, котрій властива поліфонічна роль. Образи складають кілька груп із виразними становими, суб'єктивними, політичними, майновими, духовними ознаками. Основним образом "Хронік" є автообраз письменника-оповідача, котрий не лише розповідає про себе як персонажа твору, але й моделює, коментує, оцінює, схвалює, заперечує бачене, описуване, характеризує історичні постаті, відбирає найтипівші або нетипові, логічні та алогічні, позитивні та негативні їхні дії, вчинки, на ходу "ліплячи" з них монументальні, основні та другорядні, епізодичні образи. Письменник сміливо в характеристику героїв вводить суб'єктивні висновки про них, переплітаючи їх із документальними, протокольними свідченнями. Значна увага С. Оріховського звернена до образів польських монархів Сигізмунда Старого та Сигізмунда Августа. Він їх шанує, любить за подвижницьку працю, воїнський характер, високу вимогливість до себе, прихильність до справедливості, законності. Якщо образ

Сигізмунда I має виразні ознаки епічно-панегіричного героя, то Сигізмунд Август зображений втілювачем ренесансних якостей: він обережний у висловлюваннях, прийнятті рішень, цінує міждержавні домовленості з Туреччиною, не поважає несталість у діях молдовських володарів, недолюблює католицьке духівництво, дещо симпатизує реформаторам, але себе позиціонує понад -конфесійним володарем. Надзвичайно ширий у почуттях кохання, тому залишився назавжди вірним дружині Барбарі, з якою одружився за покликом серця (до одруження з австрійськими принцесами за розрахунками ставився прохолодно). Власне, ця якість Августа була близькою Оріховському; він щиро описує й мотивує дії короля, котрий навідріз відмовився розривати шлюб з Барбарою, пригрозивши сенаторам відмовитись від корони й виїхати до Литви. Спроби цього короля вести більш самостійну політичну діяльність наштовхнулися на організований опір з боку матері Бони, значної частини духівництва й магнатерії, депутатів сейму, котрі, пішовши на зустріч володареві, знищили королеву Барбару як джерело його самостійності та впевненості в собі. Письменник опукло зображує протиборство нового зі старим на рівні протистояння сеймових угруповань, особисто відданої їй групи королеви Бони з молодим монархом.

Вимога короля Августа від провідника "великорадців" П. Кміти дати спокій С. Оріховському, коли духівництво настирливо намагалося затвердити сеймом вирок перемиського біскупа Я. Дзядуського про позбавлення його прав, маєтків, духовного сану й вигнання з країни. Дружня підтримка Оріховського шляхтою, зокрема українською, про що він з особливою присмістю наголошує в творі, магнатами, не лише вибила з колії духівництво, але й довела, що світським Оріховський допоміг зірвати намір церковників взяти в країні владу під свій контроль. Він допоміг згуртуватися шляхті довкола себе й добитися "розрішення" та одруження, стати авторитетним провідником ренесансних ідей в країні. Як пише Л. Кубаля, Оріховський свідомо йшов на протиборство зі старими догмами, опираючись на вчення Ісуса Христа, Святого Письма, апостола Павла, практику подружнього життя духівництва в реформаторів і православних. Целібат він сприймав за джерело розпусти серед духівництва, аморальності в суспільстві, тому, взявши на себе апостольську місію, став рятівником католицької віри через її очищення; Польської держави від руїни через навислу загрозу громадянської війни [6, с.46] – він для нас, українців і поляків, каже цей дослідник, – "великий католик", "пророк старозаповітний", зближувач католицького та православного віровчень [6, с.46].

Літописець у своєму творі і в нашій літературі утверджує основний постулат світогляду та естетики гуманістів Відродження – розум. Ним постійно керуються основні герої "Хронік" – врівноважений, мудрий, обережний молодий король Польщі Сигізмунд Август і рішучий, настирливий, прагматично діючий ерудит, інтелектуал і реформатор Оріховський. Обидва вони (кожен з власного боку і розрахунку) йдуть до спільної мети: хочуть бачити свою країну зразковою, щасливою, безпечною й заможною і діють у межах власних компетенцій та станових підходів і повноважень. Завдяки цим якостям обидва мають вагому підтримку найавторитетніших діячів свого часу: архієпископів Самійла Мацейовського, Яна Драгойовського, Леонарда [Кам'янецького], канцлера Яна Осецького, державного діяча і полководця Яна Тарновського, краківського воєводи Петра Кміти, переважної частини шляхти й магнатів. Станіслав Оріховський наголошує, що його виступи, пояснення власного бачення потрібних змін у державі, суспільстві задля перемоги справедливості, правди, відстоювання потреби відміни целібату в католицькій церкві, потреби реформувати польську римокатолицьку церкву знайшли підтримку у воєвод Миколая Радзивіла, Мартина Зборовського, Миколая Брудзовського, Рафала Лещинського, Єнджея Гурки, котрі пішли з ним на суд до архієпископа і не лише допомогли добитися "розгрішення" його за одруження, але й зруйнували всі наміри біскупів нав'язати країні, королеві їхню волю.

Ці авторитетні й вельможні магнати, як і вся шляхта, котра стала на бік Оріховського, зробили його безперечним моральним авторитетом у державі, провідником шляхти. Письменник з особливою шаною створює образи своїх улюбленців – українських шляхтичів

і оборонців Батьківщини, справжніх рицарів і ворогів нападників татар, волохів – Бернарда Претвицького, братів Олександра і Прокопа Сенявських, братів Яна, Станіслава, Миколая, Валентина Гербуртів.

Не менш дорогими для Оріховського були воєвода Єнджей Гурка та його сини Лукаш і Єнджей, котрі досить войовничо обороняли Станіслава від зазіхань біскупів. Автор реалістично зображує суперечливий образ воєводи Гурки як щирого одноступця й свого захисника і завзятого супротивника спроб короля Августа самостійно вирішувати приватні справи, оскільки він, Гурка, був прихильником королеви Бони.

Письменник опукло зображує жорстке протиборство на сеймі в Пйотркові, на шляхетському з'їзді під Львовом між супротивниками і прихильниками реформаторських спроб, дій короля та антицилібатства Оріховського. Створена ним група образів затятих супротивників-біскупів, сенаторів Миколая Держковського, Яна Дзядуського, Яна Сераковського, Єнджея Гурки, Миколая Сінницького увиразнюють складні, наближені до трагедії – громадянської війни – роки середини XVI ст., коли в Польщі ламалися старі устої реформаторами. Міжстанова боротьба шляхти проти магнатерії, зокрема князів, за політичні й станові свободи, за міру податків, за потребу магнатам більше вкладати кошти у безпеку держави й активніше брати участь у війнах, оскільки вона, шляхта, бачить, що всі ці проблеми опущені лише на них, рицарів, і вони вже не в змозі належно виконувати свій обов'язок й платити збільшені податки через брак коштів, – стали основним каменем спотикання. Принципова, емоційна, напружена, але логічно мотивована, суперечка, розважливі кроки назустріч станам короля Августа, підтримка його Я. Тарновським і П. Кмітою завершилися тимчасовим компромісом, хоча, як завважує письменник, кожен, особливо шляхтич, поверталися додому з каменем за пазухою.

С. Оріховський як гуманіст – яскравий прихильник емансипації жінки в суспільстві, в державному житті. Він створює кілька привабливих жіночих образів у "Хроніках", зосередивши увагу на їхній індивідуалізації. Королева Бона зображена затятою і досвіченою інтриганкою, жорстокою у ставленні до сина, ув організації отруєння невістки, королеви Барбари; прагматичною магнаткою, для якої накопичення маєтків, багатства є сенсом життя й використанням привілейованого статусу. Вона водночас і любляча мати: щиро допомагає своїй доньці, королеві Угорщини, Ізабеллі, котра втратила корону після смерті чоловіка, не маючи змоги протистояти геополітичним розрахункам турецького султана Сулеймана й німецького короля Фердинанда, образи яких трактуються із засад ренесансної прагматики – вони живуть і діють за розрахунками, керуючись як гуманними, так і негуманними кроками, вчинками. Зрідні їм і волоський воєвода Ілля, котрий навіть перейшов у мусульманство, лиш би не втратити владу.

Зрідні образів королеви Бони образ матері волоського воєводи Іллі – інтриганки й водночас люблячої матері. Образи польської королеви, дружини Сигізмунда Августа, Барбари, його сестри, угорської королеви Ізабелли, – це образи, наповнені жіночністю, щирими почуттями кохання, любові до рідних. Вони виступають втіленнями добра, злагоди, спокою, людяності й відповідальності. Такою ж милою, ангелом і натхненницею, постає образ дружини Оріховського Магдаліни, котра, як і чоловік, була улюбленицею шляхти.

Демонічними рисами наділений образ краківської повії, котра на замовлення супротивників молодого короля, спровокувала бунт студентів і, відповідно, жорстоку розправу над ними замовниками, що призвело до масового відходу з міста студентів на навчання в інші країни й повернення до Польщі вже переконаними реформаторами. Хоча ця блудниця вбита своєю матір'ю за сподіяне, але автор увиразнено звернув увагу в творі на велику проблему аморальності як характерної ознаки заколотників, інтриганів з будь-якого соціального стану, так і частини королівського оточення.

Окрему групу представляють сеймові оратори – прихильники й супротивники короля, Оріховського, суспільної злагоди – від логіки та майстерності красномовства яких залежить доля держави. Вони завзято змагаються в порушуванні важливих і нагальних питань, їх обґрунтуванні та змаганні за підтримку авдиторії. Цей словесний турнір інколи

розпалюється до такої міри напруженості, що провокує фізичні розправи над незгодними, вибухи кровавих побоїщ, та завдяки мудрим аргументам короля, Я. Тарновського, П. Кміти, судді Миколая Ташицького вдається зупинити загрозливий шал шляхти.

Письменникові вдається за допомогою протокольного стилю відтворити промови, виступи основних ораторів, а в коментарях до них, у відступах, репліках окреслити реакцію аудиторії, вдалість чи невдалість порушуваних проблем. Змагальність думок, потреб і пропозицій, порушуваних у виступах ораторів, створює наелектризоване магнітне поле приміщень, майданів, де проходить засідання сейму, й звертають увагу на втягування суспільства в громадянську діяльність, поліфонізм його бачень, потреб і рекомендацій, сприйняття ними чи несприйняття нового шляху розвитку держави, запропонованого королем.

Завдяки тому, що автор "Хронік" уважний до масових сцен, картин, він створив монументальний збірний образ галасливого, протиборчого, рухомого сейму; образ заворушення краківських студентів, розправи над ними й масового їх виходу з міста, котрий сколихнув столицю, суспільство, яке побачило в особі краківського пробоща Яна Чарнковського організатора незаконної розправи над дітьми, що за ним стоять антикоролівські сили, зацікавлені в нагнітанні неспокою в країні як нібито результату неслухняності молодого монарха.

Особливим емоційним змістом наповнений образ Русі-України, котрий постійно постає в різних картинах, роздумах письменника про долю рідного краю в його протиборстві з татарами, турками, волохами, в роздумах про ренесансний шлях розвитку конституційної польської монархії, в розповідях про лицарську звитягу української шляхти, Я. Тарновського, П. Кміти.

Наприкінці "Хронік" Станіслав Оріховський підкреслює, що для цього жанру найвагомішою якістю є правда. Він наголошує: "Я справді переконався, що правда є найкращим захистом дієписма, а не те, що трапилося, а те, що творилося під час війни повинен поважати літописець" [5, с.214]. Таким підходом письменник керувався й в описі сеймів, аби не можна було нічого додати неправдивого, щоб не применшити оповіджену правду, пануючу в творі, бо вона є принциповою ознакою життя та світогляду письменника-правдолюба й правдоборця [5, с.215, 216].

Ще історик польської літератури Міхал Вишневський у ХІХ ст. звернув увагу, що детально й різнобічно описані в "Хроніках" бурхливі засідання сейму він зображував як самовидець, за розповідями учасників не затаюючи і не фальшуючи нічого [8, с.410]. Цей висновок цілком суголосний з висновками Оріховського про правдивість як основний принцип творчості у цьому жанрі. Письменник, володіючи природним хистом мистецької оповіді, в "Хроніках" дотримується жанрових канонів, наповнюючи зміст актуальними думками, висновками, узагальненнями, вважаючи свій твір вагомим суспільним явищем для подолання нешляхетності, свавільності й беззаконня в конституційній монархії як обов'язку кожного громадянина, яким вони адресовані.

До постаті щирого українця Станіслава Оріховського прикута була увага краян в ХVІ – ХVІІ ст. Відновилася вона з кінця ХХ ст. І тут нам знадобляться думки польського дослідника Анджея Каїма Саця, котрий узагальнює, що для Європи великими є гуманістичні досягнення Станіслава Оріховського, котрий "бачив свої [українські, особистісні – М.К.] проблеми на тлі ренесансної культури" [7, с.9].

"Хроніки" нашого класика за всіма своїми параметрами – змістовими, ідейними, проблемними, тематичними, образними, світоглядними – новаторський твір у національній літературі, твір виразного універсального ренесансного стилю, ренесансного класицизму, ускладненого елементами літературного бароко. Письменник як представник високого Відродження [4, с.96-97] утвердив у них мораль і естетику єдності духовного, політичного і станово-літературного лицарства – основ конституційної монархії, державного устрою, покликаною утвердити в житті людини законність, правду та справедливість як невід'ємні опори щастя. Зображені ним сеймові баталії та протиборства унаочнюють дуже непростий

шлях людей до ідеалів Станіслава Оріховського, українських і європейський гуманістів. Створені в "Хроніках" сюжети, образи письменник надалі творчо розвиває в окремих власних творах, деталізуючи, розширюючи в них провідні теми, ідеї, проблеми. Його хроніки мають ознаки центрального твору світської тематики в доробку письменника, що ще одним крилом підкреслює відданість митця етиці та естетиці, ідейності ренесансного класицизму.

Список використаних джерел

1. Духнович Олександр. Вручання // На Верховині: Збірник творів письменників дорадянського Закарпаття. – Ужгород:Карпати, 1984. – 527 с.
2. Кралюк Петро. "Білі плями" в історії української філософії. – Луцьк: ПВД"Твердиня", 2007. – 164 с.
3. Литвинов Володимир. Католицька Русь: історико-філософський нарис. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – 274 с.
4. Наливайко Д. С. Искусство: направления, течения, стили. – К.:Мистецтво, 1981. – 286 с.
5. Kroniki Stanisława Orzechowskiego. – Sanok: Nakład i druk Karola Pollaka, 1856 – 216 + XXVI s.
6. Kubala Ludwik. Stanisław Orzechowski. – Lwów. – Wydawnictwo Towarzystwa Nauczyceli szkół wyższych we Lwowie, 1906. – Т.1. – 106 s.
7. Sac Andrzej Kaim. Ekumenia w dobie Renesansu: Jednos'c' Kos'ciola w ujęciu Stanisława Orzechowskiego. – Lublin: Redakcja wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2002. – 179 s.
8. Wiszniewski Michal. Historia literatury polskiej. – W Krakowie, 1845. – Т.VII. – 605s.

Стаття надійшла до редакції 30 листопада 2012 року